

Dumitrescu M. Russian language vocabulary in a bilingual dictionary.

Developing innovations dictionary has become due to changes in society, economics and Russian language vocabulary expansion.

Keywords: *actuality, language, vocabulary, innovation, language, abbreviation, loan, derivative complex units, preparing people to be teacher, translator.*

Зайченко О. В.

Київський університет імені Бориса Грінченка (Україна)

ПРИКМЕТНИК: СЕМАНТИЧНИЙ І СТРУКТУРНИЙ АСПЕКТИ

У статті розглядається характеристика прикметника як частини мови у сучасній німецькій мові, а саме приділяється увага структурному та семантичному аспектам, крім того висвітлюється поняття категоріального значення, тому що прикметники як частина мови має категорію ознаковості. Прикметники класифіковані як якісні та відносні.

Ключові слова: *граматичне значення, категоріальне значення, якісні прикметники, відносні прикметники, семантика прикметників, ознаковість.*

У більшості праць дослідження прикметників у взаємодії їх структури і семантики залишались поза увагою дослідників. Актуальність дослідження зумовлена загальною тенденцією лінгвістичних студій на вивчення прикметника як частини мови його структури, семантики. Мета дослідження полягає у комплексному розгляді основних характеристик прикметників, їх граматичного та категоріального значення, а саме розкриття категорії ознаки або ознаковості.

Кожна мова має свої особливості, які більшою чи меншою мірою відрізняють її від інших мов. Ці відмінні особливості наявні головним чином в провідних, характерних ознаках частин мови, що різняться своїми аморфними властивостями, морфологічними змінами, синтаксичним положенням та низкою формальних показників, які властиві саме цій частині мови і надають їй самостійного статусу.

Своєрідність мовного вираження лексичними одиницями, в яких людське мислення виробило певні поняття ознак – своєрідні узагальнення властивостей предметів та явищ, номінується в мові прикметниками, що складають лексико-семантичний клас предикатних слів, які позначають ознаку або ознаковість (властивість) предмета, події, явища, вираженої іменною частиною мови. Жодна з частин мови не прикрашає так наше мовлення як прикметники. Вони надають їй емоційного відтінку, передають не тільки наші емоції, відчуття, настрої, а допомагають більш тонко, якісно, виразно та точно описати події, людину, її характер та поведінку, показати наше ставлення до того чи іншого явища. Спілкування в усіх сферах життя без використання епітетів, формами реалізації яких є прикметники, неможливо представити.

Частини мови – це класи слів, що характеризуються такими спільностями:

- загально категоріальним (частиномовним) значенням;
- морфологічними категоріями і морфологічною парадигматикою;
- морфемним складом і словотворчими засобами;
- синтаксичними функціями.

Кожна частина мови має властиві їй граматичні категорії (сукупність елементів мови, об'єднаних спільним граматичним значенням з обов'язковою наявністю відповідного граматичного способу вираження цього граматичного значення), що виявляється у системі словозміни, в її парадигматиці. Граматичні категорії частин мови виступають в граматичних значеннях, зосереджених у слові в його граматичних формах.

Кожне слово в мові характеризується одним чи кількома граматичними значеннями. Граматичне значення є обов'язковою ознакою слова. Граматичні значення є додатковими (супровідними) щодо лексичного значення і слугують для позначення певних різних зовнішніх зв'язків предмета чи явища. За роллю в мові граматичні значення прикметника поділяються на класифікаційні (постійні, незмінні, зумовлені лексичним значенням), синтаксичні (для зв'язку слів у реченні, є змінними, ніякого реального змісту самі по собі не виражають; до них відноситься рід, число і відмінок прикметника) і номінативні (виражають ті чи інші властивості буття і тим доповнюють, уточнюють лексичне значення слова; напр. ступені порівняння вказують на різну інтенсивність вияву ознаки). Синтаксичні і номінативні граматичні значення, як змінні, зумовлюють творення різних словоформ. Усі змінні граматичні категорії даного слова формують його парадигму – сукупність усіх словоформ. Парадигма німецького прикметника складається з 16 словоформ, враховуючи рід, відмінки і множину.

Сутність категоріального значення іменників і прикметників необхідно розглядати в тісному їх взаємозв'язку, оскільки іменник має загальне значення предметності, а семантичною основою прикметника є якість. Загальна граматична категорія прикметника виражається в його постійній (статичній) ознаковості предмета і граматично виявляється в категоріях роду, числа і відмінка, які залежать від іменника. Прикметник як частина мови не тільки не є універсальною категорією, але й складає клас слів, найменш специфікований порівняно з іншими морфолого-синтаксичними класами. Поняття якості може бути виражене безпосередньо або через відношення до інших предметів, до особи чи істоти. З усіх частин мови означальна властивість прикметника виявляється найяскравіше і послідовно відображається в особливостях його семантики, морфологічної форми, синтаксичної ролі.

В даний час прикметник у сучасній німецькій мові є не досить глибоко дослідженою частиною мови, насамперед в тих аспектах, які стосуються власної семантики та його вживання у тексті. Не маючи своєї області предметної віднесеності, конкретної референції, власного екстенціоналу, прикметники є все ж денотатами, мають відповідну ознаку і постійно супроводжують іменник у реченні, саме іменник є визначником граматичних категорій прикметника. Роль і функція прикметника залежить від взаємодії з іменником, від того, в якому саме сполученні вживається прикметник. Тому він легко пристосовується до іменників різної семантики, модифікуючи своє номінативне значення або набуваючи при цьому різних значень, що говорить про його надзвичайну семантичну мобільність. Семантичний зв'язок прикметника з іменником реалізується двома способами: прикметник може виступати означенням до іменника, утворюючи атрибутивну конструкцію, або як предикат чи частина предикату, поєднуючись з іменниками через дієслово- зв'язок.

За своєю різноплановою семантикою, що навряд чи має інша частина мови, прикметники означають як ознаки-якості, так і ознаки, що пов'язані з дією, вони вказують на актанти як показники експресивності, інтенсивності, оціненості, емоційності тощо. Не дивлячись на різноманітність значень та їх вживання, прикметники володіють одним загальним семантичним компонентом, який об'єднує їх в один клас, клас предикативних слів, що вказують не на предмети, а й на ознаки предметів. Поняття ознаки (властивості, якості) є універсальною категорією, притаманне семантичним системам всіх мов та має свої морфологічні і синтаксичні особливості. Ознаки, що їх виражають прикметники, виявляються:

- в прямих, безпосередніх властивостях предмета,
- у відношеннях предмета до інших предметів,
- у здатності предмета належати якійсь особі чи істоті,

• в особливості предмета характеризуватися певними ознаками щодо місця серед інших однорідних предметів.

Залежно від того, який тип ознаки лежить в основі семантики, прикметники поділяються на якісні і відносні, які мають свої більш або менш виражені граматичні особливості.

Прикметник – це граматична категорія, що формує і визначає слово, несе в собі категоріальне значення ознаки предмета і складає 15-20% всієї лексики сучасної німецької мови, а отже, є третьою за величиною частиною мови після іменника і дієслова. Прикметники завжди характеризують якості і властивості якогось предмета, людини, а саме виражають:

- ознаки кольору (*weiß* – білий, *rot* – червоний);
- розміру (*riesig* – величезний, *winzig* – крихітний);
- віку (*alt* – старий, *jugendlich* – юний);
- смаку (*salzig* – солоний, *sauer* – кислий);
- запаху (*aromatisch* – ароматний);
- матеріалу (*metallisch* – металевий, *golden* – золотий);
- якості (*standhaft* – стійкий, *geschmeidig* – гнучкий);
- приналежності (*vaterlich* – батьків);
- зовнішні прикмети (*hübsch* – гарний, *abscheulich* – страшний);
- внутрішні властивості (*gutherzig* – добрий, *grausam* – жорстокий);
- ознаки за відношенням до місця (*örtlich* – місцевий, *städtisch* – міський);
- простору (*räumlich* – просторовий);
- часу (*heutig* – сьогоднішній, *morgendlich* – вранішній).

Головна властивість прикметника відносно семантичного аспекту та його вживання в контексті показує, що цей клас семантично несамостійний. Семантику прикметників формують не поняття про самостійно існуючі одиниці оточуючого світу (як, напр., у іменників), а поняття лише про якості самостійно існуючих одиниць (предметів), у мові вони вживаються обов'язково при іменниках, причому в залежній від них граматичній позиції, тобто якості, ознака не існують без його носія і на значення носія завжди проектується значення носія ознаки. Також в синтаксичній структурі, найчастіше в складі іменної групи, прикметник пов'язується з іншими елементами висловлення через іменник. Для прикметника характерна наявність суб'єктивно-оцінювальних значень і відповідних конотацій.

За характером ознаки німецькі прикметники поділяються на якісні та відносні. Якісні прикметники відносяться до категорії предикативів і позначають ознаки предметів та подій, що обумовлені саме їх природою (колір, форма, розмір, простір, інтенсивність). Якісні прикметники оцінюють предмети та події з точки зору позитивності, негативності, істинності, можливості, необхідності. Дана категорія прикметників є неоднорідною і диференціюється за значенням в їх семантичній структурі:

- фізичні властивості: міри (*groß, klein, weit*), тяжкості, міри навантаження (*leicht, schwer*), віку (*alt, jung*), кольору (*rot, gelb*), відчуття (*kalt, heiß, blind*);
- внутрішні якості (*gut, müde, klug* usw.);
- порівнювальні ознаки предмета за граматичною формою, які можуть виявлятися більшою або меншою мірою (ступені порівняння): *dankbar- dankbarer – der (die, das) dankbarste*.

Другий основний клас предикативних слів складають відносні прикметники, які виражають різні види відношень предметної та дійової властивостей, і є різноманітні за

своєю семантикою. Вони можуть мати різні значення, пов'язані з предметами та подіями і найчастіше характеризуються за їх семантичним відношенням до похідної основи, тобто в словотворчому аспекті, як похідні від осіб, назв тварин, предметів та дій. Відносні прикметники позначають:

- властивість предмета, вказуючи на його відношення до інших предметів, і матеріал, з якого зроблений предмет (*silbern, golden*);
- відношення предмету до часу або місця (*täglich, abendlich*);
- властивості, що вказують на тваринний світ і явища природи (*regnerisch, tierisch*).

Між якісними та відносними прикметниками, як і між іншими семантичними підкласами, немає чіткої межі, так як постійно йде процес набування відносними прикметниками якісних ознак, що відображається і в характеристиці атрибутивної системи в цілому. Відносні прикметники можуть переходити в розряд якісних, вживаючись у переносному значенні: *aalartig* – вугреподібний; *nepen.* слизький, виверткий, спритний; *abgängig* – відсутній, бракуючий, зниклий; швидкий, ходовий (про товар). Завдяки багатозначності слова прикметник зі своїм прямим значенням може залишатися в розряді відносних, а на основі переносних значень створюються поступово якісні прикметники, що на сучасному етапі сприймаються ще як похідні. Вживаючись у мові при іменниках, прикметники звужують і таким чином конкретизують зміст вираженого іменником поняття, інколи формують у них нове значення (*Auge* (око): *mit nassen Augen* – із сльозами на очах, *ein blaues Auge* – синець (під оком), *ein böses Auge* – дурне око (яке може зурочити), *das geistige Auge* – розумний погляд, *das innere Auge trägt nicht* – внутрішній голос не обманює), а також в поєднанні з різними іменниками набувають різної семантики (*rot* – червоний: *rote Backen* – рум'яні щоки, *rote Grütze* – фруктовий мус, *rote Haare* – руде волосся, *der rote Meister* – кат). Деякі прикметники самі по собі не мають денотатів, а отже, і самостійного, як у іменника, лексичного значення. Прикметники, що виражають ознаки предметів безпосередньо лексичним значенням, і прикметники, що виражають ознаки через посередництво предметів, дій, обставин, – це в основному лише різні ступені абстрагування і в певному розумінні деєтимологізації назв ознак, що розвинулись через усвідомлення різноманітних відношень до предметів, предметів і дій, предметів і обставин. Іноді спостерігається повна втрата етимологічних зв'язків прикметника з базовим словом, коли ці зв'язки без спеціального лінгвістичного аналізу не простежуються. Він формується на основі співвідношення прикметників з денотатами означуваних іменників (*eine goldene Medaille* – золота медаль (матеріал) – *goldene Worte* – золоті слова (мудрі); *eiserne Tür* – залізна двері (матеріал) – *mit eiserner Faust* – залізною рукою (жорстоко, неблаганно))

Оскільки якісні прикметники виражають ознаки, що можуть виявлятися більшою чи меншою мірою, то сама якість може виступати в різних предметах неоднаково. Тому слова, які її передають, вказують на звичайну міру ознаки, на більшу, ніж в іншого такого самого предмета, або більшу, ніж у всіх них. Наявність такої семантично вмотивованої категорії ступеня вияву ознак деяких прикметників знаходять своє граматичне вираження у формах ступенів порівняння якісних прикметників, які в німецькій мові утворюються синтетичним шляхом.

Прикметники в німецькій мові можуть субстантивуватися. Субстантивація прикметників є одним із продуктивних способів збагачення словникового складу мови новими словами із значенням предметності. Якщо вони позначають назви істот, то можуть бути чоловічого і жіночого роду: *deutsch* → *der Deutsche* → *die Deutsche*; *verwandt* → *der Verwandte* → *die Verwandte*. Якщо такі слова позначають абстрактні поняття, то вони завжди середнього роду: *das Neue, das Alte, das Schöne*. Відмінювання субстантивованих прикметників принципово відрізняється від відмінювання іменників,

так як і усталені, і okazіонально субстантивовані прикметники відмінюються в своїй більшості за правилами відмінювання звичайних прикметників, тип відмінювання яких обумовлюється наявністю або відсутністю супроводжувального іменника. Хоча субстантивовані прикметники відмінюються як прикметники, вони відрізняються від них граматичними властивостями, а саме:

- втрачають здатність не змінювати семантику при зміні роду;
- мати інший характер сполучуваності.

Причиною субстантивації в німецькій мові є зміна семантики слів, що впливає на їх граматичну характеристику.

Субстантивовані прикметники є сталими субстантиватами обмеженої сфери використання, їх значення має своєрідний характер, що тісно пов'язаний з їх синтаксичною функцією і веде іноді до послаблення лексичного значення слова. Субстантивованим прикметникам притаманні всі синтаксичні функції, що властиві іменнику, найчастіше виконують функції підмета, додатку, неузгодженого означення і обставини, рідше предикату. В сучасній німецькій мові достатньо широко поширене вживання стійких і okazіональних субстантиватів у функції звертання, які утворюють між собою замкнену, чисельно невелику групу ((*der, die*) *Liebe, Liebste, Teuere, Teuerste, Gnädige, Allmächtige* тощо).

З точки зору морфологічної форми прикметників, то вони у німецькій мові реалізуються у двох формах: повна (членна) і неповна (нечленна). Залежно від своєї синтаксичної функції вони вживаються або як узгоджене слово (означення), або як неузгоджене слово (іменна частина предикативу): *ein kleines Kind* і *das Kind ist klein*.

За структурою прикметники у німецькій мові поділяються в залежності від способу творення на:

- прості, як правило, односкладові (*schwer, klein*);
- складні, що складаються з двох слів за копулятивним принципом (*schneeweiß, dunkelrot*);
- похідні за допомогою афіксів: (*schmutzig, kenntlich*);
- похідні за допомогою напівافیксів: (*luftleer, arbeitsfähig*).

Найбільше прикметників утворено за допомогою суфіксів -ig, -isch та -lich, але досить продуктивними є суфікси: -bar, -en, -ern, -er, -haft, -sam, -t: *politisch, ablenkbar, fehlerhaft, golden, einsam*.

При вивченні факторів, які впливають на позицію прикметника поряд з іменником, були виявлені дві провідні семантичні ролі прикметника в іменній групі – специфікація та характеристика, які визначають деякі особливості вживання. Специфікація та характеристика складають дві основні прагматичні функції якісних та відносних прикметників. Специфікація (визначення і перелік специфічних особливостей; розподіл на класи, групи за спільними ознаками, властивостями; класифікація) більш властива якісним прикметникам і виявляється в тому, що ці прикметники завдяки своїм лексико-граматичним особливостям є головним засобом емоціонального впливу. Характеристика (визначення та опис характерних рис, відмінних якостей, особливостей, притаманних даному предмету) притаманна відносним прикметникам, які виконують головним чином інформативну функцію і слугують засобом впливу на раціональну сферу реципієнта.

У висловленнях прикметник функціонує у денотативних (пряме значення мовної одиниці, лексичне значення слова) і кваліфікаційних структурах (сукупність якостей, характерних прикметнику), які можуть реалізовуватися як роздільно, так і сумісно, що складає специфіку прикметників як класу слів. За своєю семантикою прикметник може вказувати на якість або іншу ознаку предмета або події, що відноситься до його денотативного аспекту, і може виражати оцінку, пов'язану з прагматичним аспектом

висловлювання, роллю в ньому того, хто говорить. Відносні прикметники виступають тільки в денотативній структурі. Якісні та відносні прикметники, що знаходяться в процесі набуття певних ступенів якості, несуть дві функції: денотативну і кваліфікаційну, а й при висловлюванні ці функції можуть поєднуватися. Прагматичний аспект, притаманний більшості якісних прикметників, носить оцінний характер.

Щодо синтаксичних особливостей, прикметник отримує синтаксичне оформлення в залежності від того, чим він виступає у реченні. Прикметники отримують рід і клас тільки в синтаксичному узгодженні. В своєму оформленні відмінком і числом прикметники залежать не від загального смислу речення, а від узгодження з іншим словом, з яким вони входять в одну синтаксичну групу. Найчастіше, супроводжуючи у реченні іменник, прикметник виступає атрибутивним членом речення і є означенням. Також часто є складовою частиною іменного присудка, іноді узгоджується із прислівниками *wenig* – трохи, *sehr* – дуже, *äußerst* – вкрай, *genug* – достатньо, *außerordentlich* – надзвичайно та інші.

Отже, розглянувши характеристику німецьких прикметників, можна з впевненістю сказати, що вона залежить від взаємодії лексичного і граматичного рівнів. Визначення семантики прикметників як одиниць лексичного рівня мови неможливе без урахування морфологічних, категоріально-граматичних та категоріально-лексичних властивостей. Прикметники можуть мати денотативне і конотативне значення, відображати національно-культурну специфіку, бути соціально і прагматично значущі. З точки зору морфології, словотвору, семантики та частково синтаксичних функцій німецький ад'єктив дуже схожий на український прикметник. А такого розмаїття суфіксів прикметників, як в обох вище названих мовах, навряд чи можна спостерігати в якійсь іншій європейській мові.

Л і т е р а т у р а :

1. *Вольф Е. М.* Грамматика и семантика прилагательного / Е. М. Вольф. – Москва. : “Наука”, 1978. – 200 с.
2. *Мещанинов И. И.* Члены предложения и части речи / И.И. Мещанинов. – Ленинград. : “Наука”, 1978. – 388 с.
3. *Степанова М. Д.* Словообразование современного немецкого языка / М. Д. Степанова: Серия “Из лингвистического наследия М.Д. Степановой. – Изд. 2 – Москва., 2007. – 376 с.
4. *Duden.* Grammatik der deutschen Gegenwartssprache/Duden. – Mannheim/Leipzig/Wien/Zürich. B.4 – 1984. – 800 с.
5. *Jung Walter.* Grammatik der deutschen Sprache/Walter Jung. – Leipzig : VEB Bibliographisches Institut, 1971. verbes. Aufl. 1986. – 518 с.
6. *Fleischer W.* Wortbildung der deutschen Gegenwartssprache / W. Fleischer, I.Barz. – Tübingen: Narr, 1992. – 256 с.
7. *Fleischer W.* Kleine Enzyklopädie. Deutsche Sprache / W. Fleischer, G.Heblig, G.Lerchner. – Frankfurt am Main: Peter Lang Europäischer Verlag der Wissenschaft, 2001. – 845с.
8. *Knobloch C.* Zur Behandlung der Attribute in den "Grundzügen einer deutschen Grammatik" / C. Knobloch // Muttersprache. – 1982. – Nr. 27. – S. 101-118.
9. *Paul H.* Deutsche Grammatik/Paul Hermann. – B. 5. – 3.Auflage. – Halle: VEB Max Niemeyer Verlag. – 1957. 190 с.

Зайченко Е. В. Прилагательное: семантический и структурный аспекты.

В статье рассматривается характеристика прилагательного как части речи в современном немецком языке, а именно уделяется внимание структурному и семантическому аспектам, кроме этого освещается понятие категориального значения, потому что прилагательные как часть речи имеет категорию признаковности. Прилагательные классифицированы как качественные и относительные.

Ключевые слова: *грамматическое значение, категориальное значение, качественные прилагательные, относительные прилагательные, семантика прилагательных, признаковность.*